

Список використаних джерел

1. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskiy-voyenni-zlochyny-rosiya-ukrayina/33116010.html>.

2. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/szch-ta-dezertirstvo-skilki-sprav-vidkrili-v-ukrajini-z-pochatku-povnomasshtabnoji-viyini-50459325.html>.

Чурікова Ірина Володимирівна,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННЮ ШЛЯХОМ НЕПРАВОМІРНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ

Зловживання процесуальними правами стороною захисту в кримінальному процесі може мати різні форми, і кожна з них може впливати на хід судового розгляду. Захист може подавати клопотання або заяви, які не мають реальних підстав або мету лише затягування процесу; може умисно затримувати або не надавати необхідні докази, що, в свою чергу, може затримати хід кримінального провадження або перешкоджати встановленню істини. Маніпуляції процесуальними правами можуть обмежити можливості органів досудового розслідування для ефективного збору доказів, оскільки можуть виникати перешкоди для проведення слідчих (розшукових) дій, таких як обшуки, допити, експертизи тощо. Так, в юридичній літературі, під зловживанням правом розуміють використання наданого суб'єктові права її тлумачення у розріз зі змістом, який дійсно вклав у цю норму законодавець; при нібито відповідності букві закону мають місце зневага його духом, невідповідність призначенню норми, спотворення справжнього її смислу, тлумачення на протигагу нормам моралі. Інакше кажучи, зловживання правом – це порушення суб'єктивного права, міри можливої поведінки, межі, встановленої цією мірою [1, с. 290].

Якщо звернутися до цього поняття в більш вузькому розумінні в контексті кримінального процесу, то зловживання у сфері кримінального процесу – це діяння, яке полягає у реалізації суб'єктами кримінального процесу наданих їм прав та повноважень в супереч їх призначенню, з незаконною

заінтересованістю, що призводить до спричинення шкоди суспільним та особистим інтересам шляхом унеможливлення досягнення завдань кримінального судочинства [2, с. 50]

Відповідно до ч. ч. 4, 5 ст. 46 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених ст. 50 КПК, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду. Захисник має право брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого, до першого допиту підозрюваного мати з ним зустріч без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – мати такі зустрічі без обмеження в часі та кількості у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні [3].

Під процесуальними правами сторони захисту розуміються різні інструменти, що дозволяють захисникам та підозрюваним реалізовувати їхні права на захист у рамках кримінального процесу. Однак іноді ці права використовуються для перешкоджання здійсненню справедливого і ефективного правосуддя.

Як вірно зазначено В. Михайленко, на відміну від Господарського процесуального України, Цивільного процесуального кодексу України і Кодексу адміністративного судочинства України, у КПК України немає нормативної заборони зловживання процесуальними правами. Відсутні також положення, які дозволяли б віднести недобросовісну поведінку учасника кримінального провадження до зловживань та визначали наслідки такої поведінки. У різноманітні норм, які регулюють досудове розслідування кримінального провадження, процесуального зловживання торкаються лише ч. 4 ст. 81 КПК України і ч. 10 ст. 290 КПК України. Так, відповідно до ч. 4 ст. 81 КПК України, якщо повторно заявлений відвід має ознаки зловживання правом на відвід з метою затягування кримінального провадження, суд, який здійснює провадження, має право залишити таку заяву без розгляду. В свою чергу, у частині 10 ст. 290 КПК України зловживання стороною

визначене через зwołікання при ознайомленні з матеріалами досудового розслідування [4].

Дійсно, захисник, як представник сторони захисту, має право подавати клопотання в рамках кримінального процесу, зокрема на стадії досудового розслідування. Відповідно до ст. 220 КПК клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій та у випадках, установлених КПК, іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, або її представника слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав. Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин - надсилається їй [3].

Проте в деяких випадках це право може використовуватися для маніпулювання процесом з метою затягування розслідування або створення перешкод для органів досудового розслідування. Така практика є зловживанням процесуальними правами та може серйозно шкодити ефективності правосуддя.

Один з найпоширеніших способів маніпулювання процесом – це подання великої кількості клопотань, які не мають реальної юридичної підстави. Захисник може подавати клопотання про відвід слідчого, прокурора або судді без достатніх підстав та у не визначеній кількості, що лише затягує процес. Такі клопотання не сприяють встановленню істини, а лише відволікають органи досудового розслідування від виконання їхніх обов'язків.

Іншим способом маніпулювання є подання клопотань про перенесення слідчих (розшукових) дій чи проведення додаткових, таких як допит свідків, проведення обшуків чи інших необхідних процесуальних дій, без надання вагомих підстав. Це не тільки уповільнює хід розслідування, але й дає стороні захисту можливість відстрочити важливі моменти розслідування. Захисник може подавати численні клопотання

про відкладення допиту важливих свідків, мотивуючи це необхідністю підготуватися до допиту або іншими обставинами, що фактично не є критичними. Це створює затримки і призводить до того, що слідство не може рухатися вперед.

Також можна побачити подання клопотань щодо допуску певних доказів, які мають явну неприпустимість або недостатню значимість для кримінального провадження. Це може бути спробою захисника створити додаткові труднощі для органів досудового розслідування, зокрема в разі, коли докази вже були перевірені і визнані непридатними.

Захисник може подавати клопотання про проведення додаткових експертиз, які не є необхідними для розслідування і вже були оцінені. Це не тільки затримує процес, але й збільшує витрати на проведення додаткових слідчих (розшукових) дій.

Такими маніпуляціями захист порушує принципи ефективного і справедливого правосуддя. Замість того, щоб сприяти швидкому та правильному розслідуванню, зловживання процесуальними правами призводить до порушення термінів, затримки в збиранні доказів і, як наслідок, до обмеження можливості для органів досудового розслідування довести вину чи невинуватість підозрюваного.

Які можна виділити причини маніпуляцій з адвокатськими клопотаннями: затягування процесу для вигоди клієнта; стратегічне використання процесуальних прав; прагнення до створення сумнівів у доказах; психологічний тиск на органи досудового розслідування; конфлікт інтересів або відсутність етики.

Один з найбільш очевидних наслідків маніпуляцій – це затягування процесу. Багато безпідставних клопотань можуть призвести до численних відкладів слідчих (розшукових) дій, що уповільнює рух кримінального провадження та може сприяти тривалим періодам утримання під вартою підозрюваних. Постійні маніпуляції з клопотаннями створюють правову невизначеність. Це підриває довіру до правосуддя, оскільки стає важко передбачити хід процесу і вирок. Це також може спричинити втрату довіри до правоохоронних органів і суддів. Органи досудового розслідування витрачають значні ресурси на розгляд непотрібних або безпідставних клопотань. Це відволікає увагу від кримінальних проваджень, які потребують належного розгляду, і сприяє загальній перевантаженості органів

досудового розслідування. Маніпуляції з клопотаннями можуть суттєво вплинути на права потерпілих та інших учасників кримінального провадження, створюючи додаткові перешкоди в їх здобутті правосуддя. Потерпілі можуть довго чекати на справедливий розгляд справи, що може впливати на їх моральний та психологічний стан.

Зловживання процесуальними правами стороною захисту є серйозною проблемою кримінального процесу, оскільки може значно затягувати досудове розслідування, порушувати права інших учасників процесу (потерпілих, свідків, органів досудового розслідування) і загрожувати ефективності правосуддя. Це включає подачу численних необґрунтованих клопотань, апеляцій, затримку важливих слідчих (розшукових) дій і маніпулювання з процесуальними інструментами для досягнення не правових, а тактичних цілей.

Список використаних джерел

1. Капліна О. Проблеми зловживання правом у кримінальному процесі. Вісник Академії правових наук України. Харків. 2010. № 3 (62). С. 286–295.

2. Удалова Л.Д., Хабло О.Ю. Зловживання у сфері кримінального процесу: монографія. Київ.: Дакор. 2010. 176 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

4. Михайленко В. В. Процесуальні зловживання під час досудового розслідування. Газета «Судово-юридична газета» від 03.06.2021 URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/203970-protseualni-zlovzhivannya-pid-chas-dosudovogo-rozsliduvannya>.

Шановал Олена Вікторівна,

адвокат, аспірант кафедри кримінальної юстиції навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану на території України в умовах широкомасштабної збройної агресії росії створило